

BRUNO PODVERŠIČ – BRIŠKI DOMOLJUB

DANILA ZULJAN KUMAR

Dr. jezikoslovnih znanosti in docentka za jezikoslovje

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

DZuljan@zrc-sazu.si

Delo in življenjsko poslanstvo Bruna Podveršiča morda najboljše označujeta naslednja citata: »Bruno Podveršič, ki smo ga spoznali med raziskovanjem Goriške, njenih prebivalcev in njenih naravnih vrednot, je eden glavnih pobudnikov za to, da je iz naše radovednosti in začetnega ljubiteljskega zanimanja za stare sadne sorte nastal projekt *Rehabilitacija starih in avtohtonih sadnih sort v Goriški regiji*. Bruno je bil med pripravo projekta naš najbolj dragoceni vir informacij, hkrati pa je bil projektu s spodbudami in vsebinskimi usmeritvami navdihujoč in srčen podpornik. Bil je vzor predanosti zemlji in njenim sadovom. Vsak obisk na njegovi domačiji v Gradnem, od koder smo se vračali bogatejši za nova spoznanja, je bil izjemno doživetje.«

»/.../ obranjajmo modrost naših prednikov, ker vsak napredek temelji na spoštovanju tradicije.«

Prvi citat je zapisal Gregor Božič v svoji knjigi *Stare sadne sorte na Goriškem* (Božič 2013: 22), drugi pa so Brunove besede v njegovem prispevku z naslovom *Napredek temelji na spoštovanju tradicije*, v katerem govori o tradicionalni pripravi oljčnega olja, temelječi na knjigi Luciusa Juniusa Moderatusa Columelle: *De re restica* iz leta 60–65 po Kristusu (Podveršič 2006: 38).

Kdo je bil Bruno Podveršič?

Rodil se je 4. februarja 1926 v Gorici očetu Hermenegildu, sicer dolgoletnemu županu v Števerjanu, in materi Heleni Božič-Petrovi. Osnovno šolo je obiskoval v Števerjanu in Spodnjem Cerovem, kamor se je družina preselila po tem, ko je moral Brunov oče zaradi dolga, ki je nastal ob obnovi porušene domačije leta 1917

Bruno Podveršič na 1. taboru Slovenske kmečke zveze maja 1989 v Vipolzah.

– števerjanska obnovitvena zadruga, katere član je bil Brunov oče, je namreč za obnovo porabila preveč denarja – kmetijo prodati. Kupil jo je trgovec iz Podgore, Podveršičevi pa so postali koloni, česar Brunov oče ni dobro prenašal, zato je družino preselil k svojemu očetu v Cerovo. Kasneje je Hermenegild Podveršič kupil majhen kos zemlje v Števerjanu in si sezidal novo hišo (Gomiršek 2011: 2).

Leta 1936 je Bruno vstopil v goriško semenišče in obiskoval gimnazijo, ki jo je zara-

Žnidarjeva domačija v Grapi, Gradno v Brdih.

di vojne končal jeseni 1946. Poleti 1944 je bil mobiliziran k domobrancem v Trst, vendar je od tu kmalu prebegnil k partizanom. Spomladi leta 1944 se je v Višnjeviku udeležil 1. tečaja za partizanske učitelje in nato po nalogu nove ljudske oblasti še isto leto odprl partizansko šolo v Števerjanu. Leta 1947 je začel poučevati v Višnjeviku in Golem Brdu, kasneje pa na nižji gimnaziji na Dobrovem, leta 1955 se je zaposlil na občini Dobrovo in v letih 1959–1961 obiskoval višjo upravno šolo. Po šolanju je od leta 1968 do leta 1978 delal pri Stanovanjskem podjetju v Novi Gorici, ki ga je tudi uspešno vodil (Gomiršek 2011: 1). V občinski skupščini v Novi Gorici je deloval kot odbornik. Upokojil se je leta 1981. Leta 1990 je bil najprej izvoljen za poslanca slovenske skupščine (zbor občin), potem še za poslanca Republike Slovenije v Zbor narodov in narodnosti zvezne skupščine v Beogradu. Kot republiški in kasneje državni poslanec je deloval v zakonodajnoupravni komisiji za poslovniki in v odboru za varstvo naravne in kulturne dediščine (Stres 1994: 777). Leta 1995 je bil izvoljen za svetnika v novoustanovljeni občini Brda, kjer je ostal do leta 2006. Opravljal je funkcije podžupana in vodje komisije za čezmejno sodelovanje.

Do svojega odhoda 21. februarja 2013 je skupaj z ženo Zorko, hčerko Sandro z družino in sinom Igorjem živel na Žnidarjevi domačiji v Grapi v Gradnem, v obnovljeni hiši iz kamna, zgrajeni v izvorni briški (sredozemski) arhitekturi, z lesenima *pajoloma* in čudovitim portalom. Fotografije njegove hiše so obogatile več knjig in člankov o Brdih in pričajo o njegovi navezanosti na briške korenine.

Bruna je odlikovala močna življenjska energija. Njegove dejavnosti so segale na mnoga področja življenja, najintenzivneje na kulturno, politično in kmetijsko področje. Začnimo z njegovim delom v kulturnem in intelektualnem življenju Brd in širše. V času svojega učiteljevanja v Golem Brdu in Višnjeviku je vsako leto režiral igro, s katero je z mladimi nastopal tudi po drugih vaseh (Gomiršek 2011: 1). Tako je s svojo skupino v sedemdesetih letih na povabilo Društva F. B. Sedej gostoval v rodnem Števerjanu (*Števerjanski vestnik* 2013: 25). V Višnjeviku je ustanovil prosvetno društvo Jez. Ploden je bil kot pisec prispevkov za *Slovenske brazde*, *Demokracijo*, *Primorske novice*, *Novi glas*, *Slovenec*, *Trinkov koledar* in *Briški časnik*. Za *Zbornik tabora v Goriških Brdih* (1990) je pripravil prispevek Bri-

ško vinogradništvo in sadjarstvo v preteklosti, za *Briški zbornik* (1999) je raziskoval izvor in oblike kolonata v Brdih. Globoko se je zavedal, kako pomembna je ohranitev jezika, narodnostne in kulturne identitete Brd, zato je bil med organizatorji Gradnikovih večerov, ki naj izražajo identiteto Brd, med glavnimi pobudniki obnove Gradnikove in Zorzutove rojstne hiše v Medani ter postavitve spomenika Alojza Gradnika na Dobrovoem (Birtič 2013: 25).

Leta 1988 je sodeloval pri ustanovitvi prve podružnice Slovenske kmečke zveze na Primorskem (Stres 1994: 777), leta 1989 je v gradu Vipolže organiziral okroglo mizo o takratnih aktualnih političnih, kulturnih in gospodarskih problemih (Podobnik 2013: 11). Marjan Podobnik, njegov prijatelj in strankarski kolega, je o Brunu zapisal naslednje: »*Bil je zelo izobražen, čeprav na mnogih področjih samouk. Živel in delal je skladno z mislijo primorskega pesnika in duhovnika Simona Gregorčiča: 'Dolžan ni samo, kar veleva mu stan; kar more, to mož je storiti dolžan.'* Temu je bil zvest na vseh delovnih mestih; v šoli, v kmetijski zadrugi, na občini, v gradbenem podjetju, pa tudi v političnem življenju in v svoji družini. /.../ Bruno Podveršič si je želel in si aktivno prizadeval za polno svobodo, ne samo polovično. Zato se je v Brdih takoj vključil v ustanavljanje Slovenske kmečke zveze in Zveze slovenske kmečke mladine, ki sta orali ledino demokratizacije Slovenije. Bil je močno vpet v organizacijo 1. tabora SKZ maja 1989 v Vipolžah v Goriških Brdih, kjer smo množično podpisovali Majniško deklaracijo z zahtevo za osamosvojitvev in vzpostavitev neodvisne države Slovenije. Skupaj z duhovnikom Benedetičem je v času priprav na osamosvojitvev organiziral številna množično obiskana omizja na obeh straneh slovensko-italijanske meje v Brdih. Z njimi je želel pozitivna domoljubna in svobodomiselnost čustva briškega človeka usmeriti v aktivno odgovorno državljansko držo pred prihajajočimi zgodovinskimi odločitvami na prvih demokratičnih volitvah in na osamosvojitvenem plebiscitu. Zavedal se je, da bodo prihodnja leta in desetletja morda tako težka in nepredvidljiva, kot so bile pretekle izkušnje ljudi na Primorskem, še posebno v času fašizma. Zato je potrebno ljudi izobraževati in utrjevati, da bodo ob preizkušnjah zmogli preživeti tudi kot samorastni-

ki. Na prvih demokratičnih volitvah po II. svetovni vojni leta 1990 je bil kot kandidat Slovenske kmečke zveze in DEMOS-a izvoljen v Zbor občin takratne slovenske skupščine. V hramu demokracije ni bil le eden izmed 240 članov skupščine. Bil je predstavnik Goriških Brd, dolga desetletja prometno skoraj odrezanih od Slovenije. Čeprav se ni trudil imeti upadljivih nastopov za usako ceno, je želel in uspel v državni parlament prinesiti košček razmišljanja in hotenja te svoje dežele, za katero se je zavedal, da vslovenski zavesti pomeni mnogo več, kot je njena velikost in število njenih prebivalcev. Na nek način so z Brunom Podveršičem imeli v parlamentu svojega predstavnika tudi Slovenci na drugi strani meje, s katerimi je bil zelo povezan /.../. V mesecih pred dokončno osamosvojitvijo je slovenski parlament v kratkem času moral sprejeti veliko zahtevne osamosvojitvene zakonodaje. Zaradi pogostega nasprotovanja številnih opozicijskih poslancev je bilo zelo težko zagotavljati sklepčnost in potrebno večino. Kot vodja poslanskega kluba SKZ, kot takratne daleč največje DEMOS-ove poslanske skupine, se s ponosom spominjam Bruna Podveršiča in številnih drugih kmetov v naši poslanski skupini – po izobrazbeni strukturi je bila med najvišjimi –, ki so v času največjih kmečkih opravil vztrajno, teden za tednom, mesec za mesecem zagotavljali nujno potrebno sklepčnost in večino, tudi namesto nekaterih mnogo manj obremenjenih DEMOS-ovih poslanskih kolegov. To je bil eden od majhnih, a ne nepomembnih dokazov odgovorne nacionalne in državljanske države v prelomnih časih» (Podobnik 2013: 11).

Ko je nastopil funkcijo podžupana in vodje komisije za čezmejno sodelovanje pri občini Brda, je takoj vzpostavil stik s slovenskimi društvi v Benečiji, še posebej z Društvom Ivan Trinko iz Čedada. Po njegovi zaslugi so bila nekaj let na gradu Dobrovo srečanja z naslovom Tam za rečico, na katerih je Društvo predstavljalo *Trinkov koledar* in druge svoje publikacije. V vlogi podžupana je organiziral tudi prvo uradno srečanje z župani Nadiških dolin in Čedada, ki ga je vodil takratni župan Čedada Bernardi. Cilj teh pobud je bil zblíževati sosede, ovrednotiti manjšinsko kulturno ustvarjalnost pa tudi turistične in druge potenciale obmejnega prostora (*Novi Matajur*, 30. 1. 2013).

Skupaj z delegacijo Stanovanjskega podjetja v Genovi leta 1968 (drugi z leve). Na teh potovanjih se je spoznal in spoprijateljil z direktorjem italijanskega stanovanjskega podjetja Massimom Celejem (desni). Z njim je večkrat potoval na daljše obiske k Celejevim sorodnikom, ki imajo nasade oljk. Z njihovo pomočjo je v Toskani kupil prve oljčne sadike.

Nazadnje se v prispevku dotaknimo še njegovega dela kmeta, dela, ki mu je bilo nadvse pri srcu, in pri katerem ni mogel brez svojega osnovnega poslanstva – učiti in vzgajati. Zaradi svojih službenih obveznosti je veliko potoval, med drugim tudi v južno Italijo, kjer se je podrobneje seznanil z oljkami in oljkarstvom in se kasneje z oljgarskimi središči v Italiji tudi povezal. Leta 1978 je na svoji kmetiji v Gradnem zasadil prvih 25 sadik oljk. Ker teh pri nas ni bilo mogoče dobiti – ne na Goriškem ne v slovenski Istri – jih je naročil v Toskani, od koder so mu jih poslali z vlakom. Danes so te oljke ogromne, vsaka pa obrodi okoli sto kilogramov sadežev na leto. Zanimivo je, da cariniki posebnih težav glede uvoza niso delali, bolj jih je čudilo, kaj Bruno vlači čez mejo (Alič 2013: 1). Kasneje je vzpostavil plodno sodelovanje s Tehničnim zavodom za kmetijstvo iz Čedadada – v katerega so se od tistega časa naprej vpisovali tudi dijaki iz slovenskega dela Brd, česar prej ni bilo –, in Deželno ustanovo za razvoj kmetijstva (ERSA) (*Novi Matajur*, 30. 1. 2013: 3). Društvo oljkarjev iz Brd, ki ga je ustanovil in mu v letih 1998–2006 predsedoval prav Bruno, je skupaj z ERSO uspeš-

no kandidiralo na razpisu za projekt INTERREG III Slovenija - Italija, v sklopu katerega so na slovenski strani meje pridobili sredstva iz evropskih skladov za postavitev oljarne in prodajnega mesta za olje na Dobrovem v Brdih, na drugi strani meje pa sredstva za postavitev prodajnega mesta za olje v Čedadu, za genetske raziskave avtohtonih sort (črnica in drobnica) in za izobraževanje ter vse stroške dejavnosti na tem področju (Podveršič 2006: 41). Bil je tudi gonilna sila in predsednik Zveze oljgarskih društev Slovenije. V enem od svojih intervjujev na temo oljkarstva je povedal, da ga na oljke pravzaprav niso vezali spomini iz otroštva, ampak proučevanje briške zgodovine (Potočnik 2011: 1). Razumel je, da bo oljkarstvo smiselno dopolnilo k v vinogradništvo in vinarstvo usmerjeni kmetijski proizvodnji. Strastno se je zavzemal proti usmerjenosti v eno samo kmetijsko panogo. To je podkrepil z besedami: *»Monokultura je slaba za zemljo in za človeka. Če poznaš le eno stvar, postaneš neumem«* (prav tam). V intervjuju Gregorju Božiču je poudaril:

»Bistveno pa je to, da bi moral razvoj regije temeljiti na družinski kmetiji, ki jo moramo va-

Bruno Podveršič, Janez Stanovnik ter Karel Bučinel v Gradnem leta 1989.

rovati kot najzlahotnejše in najpomembnejše delovno mesto. Ne smemo kar na pamet ponavljati, 'da je briška kmetija majhna in razdrobljena in zato ne more uspevati'. To ni res! O veliki, zaokroženi kmetiji lahko govorimo samo tam, kjer vlada monokultura: ali živinoreja ali poljedelstvo ali gozdarstvo ... Sredozemska kmetija je sama po sebi raznolika: ima sadovnjak, vinograd, njivo, travnik, gozd – na različnih krajih in vrednostno različnih površinah. Ravno raznolikost je velika prednost sredozemske kmetije" (Božič 2013: 23).

V svojem zrelem življenjskem obdobju je Bruno kulturno in naravno dediščino Brd začel načrtno ohranjati – predvsem z mislijo na prihodnje rodove. Tako je izdal dvoje knjižic: *Vaška skupnost Višnjevnik, Gradno, Breg-Krasno. Praznik rebule in oljčnega olja* (2007), v kateri piše o zgodovini in ljudeh teh krajev, ter *Briške smokve ali fige v besedilu in podobi* (2009), v kateri predstavlja sorte fig, ki uspevajo v Brdih, zgodovino tega sadeža, načine njegovega shranjevanja ter slovarček domačih narečnih besed in tujk, povezanih s figami. Če sta oljka črnica in trta rebula »dve najzlahotnejši Briki, dve sestri, ki z roko v roki lepšata in bogatita pokrajino in prebivalce«, (Podveršič 2009: 31), pa Bruno figo imenuje »tretja sestra« (prav tam), ki še ni stopila v ospredje, saj je da-

nes v Brdih »najbolj zapuščen, zanemarjen sadež« (prav tam), »čeprav je bila v preteklosti eden izmed stebrov briškega gospodarstva« (prav tam). Sprašuje se, »kdaj se bomo zavedli neprecenljive vrednosti blagoslovljene briške zemlje« (prav tam: 9), in istočasno poziva: »Brici, ne obečajmo se na problematična delovna mesta. Vse možnosti za normalno preživetje nam daje blagoslovljena briška zemlja in sredozemsko podnebje« (prav tam: 32).

Leta 2010 je Bruno Podveršič za svoje življenjsko delo na področju kmetijstva, posebej oljkarstva, za zavzemanje za pestrost krajine in opozarjanje na slabosti, ki jih prinaša usmerjenost v eno kmetijsko panogo, za uspešno kandidiranje na razpisu Interreg ter za prizadevanje, da bi se Brda turistično in gospodarsko razvijala z ohranitvijo avtohtonih značilnosti, prejel priznanje Kmetijsko-gospodarske zbornice Slovenije (*Priznanje KGZS za življenjsko delo*, 2010: 15–16).

Naj ob koncu nanizam še nekaj lastnih spominov na srečanja z Brunom. Pravzaprav sem prvič z njim govorila v Čedadu na Kulturnem društvu Ivan Trinko ob predstavitvi *Trinkovega koledarja*. Zdelo se mi je lepo, da sva tam dva predstavnika iz Brd, eden iz starejše, drugi iz mlade nadebudne generacije. Pozneje sva se srečala večkrat, večinoma pri njem doma, rad je ponudil

svoje oljčno olje, da sem vanj *točirala* kruh in si zraven hitela zapisovati informacije, ki so kar vrele iz njega. Zabičal mi je, da v slovenščini poznamo slovenske izraze oljka, oljčnik in oljčno olje (v Brdih oljkovo olje), da je izraz oliva prevzet brez pomena. Ko sem pisala slovarček medanske terminologije pomenskega polja *polje, vrt in sadovnjak*, sem brskala po furlanskih slovarjih za izvor besede *marešta* 'medenje sadja', potem pa se obrnila na Bruna, ki je, ne da bi rabil čas za razmislek, z nasmeškom na obrazu povedal, da beseda izhaja iz furlanske besede *morèste*, rabljene samo v besedni zvezi *in morèste* 'v hrambi, na strani'. Za vse tiste, ki smo željno srkali znanje, je bil Bruno prava enciklopedija.

Njegovo delo z vso predanostjo briški zgodovini in briškemu življu nadaljuje njegova vnukinja Tanja Gomiršek, univ. dipl. zgodovinar-ka ter višja kustosinja v Goriškem muzeju.

VIRI IN LITERATURA

- Birtič, D. 2013: Oče briškega oljkarstva. V: *Briški časnik*, pomlad, št. 74, str. 30.
- Božič, G. 2013: *Stare sadne sorte na Goriškem. 1. in 2. zvezek. Zgodnje in poletne sorte*. Ljubljana: Nosorogi, zavod za kulturno dejavnost.
- Alič, J. 2013: Pozabljena tradicija v vzponu. V: *Dnevnik*, 16. 1. 2014
<http://www.dnevnik.si/kulinarika/kulinaricne/pozabljena-tradicija-v-vzponu>
- Podobnik, M. 2013: V slovo Brunu Podveršiču (1926–2013). V: *E-novičnik SLS*, št. 205, 28. 1. 2013, str. 11.
- Gomiršek, T. 2011: *Intervju z Brunom Podveršičem* (Rokopis).
- Potočnik, M. 2011: En hribček bom kupil, bom oljke sadil. V: *Kmetija.si*, 26. 4. 2011. <http://www.kmetija.si/en-hribcek-bom-kupil-bom-oljke-sadil>.
- Bruno Podveršič je bil prijatelj Benečije. V: *Novi Matajur*, 30. 1. 2013, št. 4, str. 3.
- Podveršič, B. 2006: INTERREG III. A Čezmejno sodelovanje oljkarjev. *Briški časnik*, pomlad, št. 42, str. 41.
- Podveršič, B. 2006: Napredek temelji na spoštovanju tradicije. Oljčno olje nekoč in danes. *Briški časnik*, zima, št. 45, str. 38.
- Podveršič, B. 2007: *Vaška skupnost Višnjevnik, Gradno, Breg-Krasno. Praznik rebule in oljčnega olja*. Višnjevnik: Društvo ljubiteljev rebule.
- Podveršič, B. 2009: *Briške smokve ali fige v besedi in podobi*. Dobrovo: Samozaložba.
- Stres, P. 1990: Bruno Podveršič. V: *Primorski slovenski biografski leksikon. Tič-Žvanut IV* (ur. Marko Jevnikar). Gorica: Goriška Mohorjeva družba, str. 777.
- Priznanje KGZS za življenjsko delo. Bruno Podveršič*. KGZS, 2010. Brošura.
- Umril je Bruno Podveršič. V: *Števerjanski vestnik* 2013, 1, str. 25.